

МАГНІТНЕ ПОЛЕ В ШИРОКОМУ МІЖПОЛЮСНОМУ ПРОМІЖКУ

Овчарук О.М., Скрипка Г.Л.,

ВНЗ «Херсонський державний морський інститут»

Стаття стосується магнітного поля в магнітоінертному середовищі. На основі теоретичних досліджень запропонований метод розрахунку магнітного поля в широкому міжполюсному проміжку. Стаття може бути корисною для інженерно-технічних робітників багатьох галузей промисловості.

Ключові слова: магнітне поле, контур, напруженість, струм.

Вступ. Аналіз відомої літератури вказує на те, що теорія магнітних потоків в феромагнетиках розроблена досить широко і досконало. Якщо ці потоки пронизують вузькі проміжки між феромагнетиками, заповнені слабкими магнетиками, проблем не виникає, оскільки в цих проміжках магнітний потік розширюється слабо і магнітна індукція зменшується також слабо. Експериментальні дані доповнюють недостатність інформації.

Аналіз стану проблеми. Постановка задачі. Є багато практичних випадків, коли необхідно створити сильне магнітне поле в магнітоінертному середовищі (гази, рідина) в значних об'ємах, наприклад, в тілі людини. Тому треба навчитись попередньо розраховувати і створювати такі магнітні поля. Цій задачі і присвячена дана робота.

Основний матеріал.

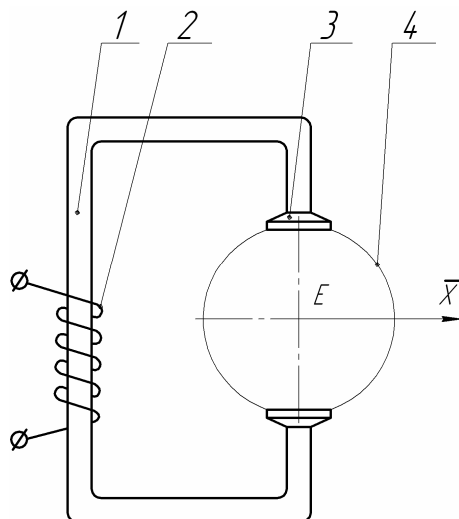

Рисунок 1 – Загальна схема магнітного контура: 1 – магнітопровід, 2 – котушка живлення, 3 – башмачок, 4 – зона зосередження

Зазвичай, сильне магнітне поле створюється в проміжку між двома полюсами магнітопроводу. Перевага такої схеми полягає в тому, що потрібне магнітне поле замикається накоротко магнітопроводом з феромагнетика, що має малий магнітний опір і не потребує суттєвих енергетичних витрат. Цей магнітопровід повинен закінчуватись розширеними башмачками-наконечниками, які зменшують напруженість магнітного поля на межі башмачка з немагнітним середовищем (наприклад, повітрям), зменшують

його магнітний опір і можливу шкоду від місцевого перевантаження (перенапруження). Башмачки повинні бути замінними, щоб можна було змінювати їх форму. Загальна схема магнітного контура показана на рис. 1, а можлива форма башмачка і його магнітне поле – на рис. 2. Рисунок показує, що потік напруженості $\vec{H}$ магнітного поля башмачка, з огляду на його конструкцію, сильно розгалужується і частково замикається навколо точок B і C . Тому в напрямку осі Z до другого башмачка йде лише частина потоку, обумовлена існуванням тільки складової H_z напруженості $\vec{H}$. А ліворуч від лінії AB і праворуч від лінії CD проекція H_z має уже протилежний напрямок. Там потрібного основного потоку вже нема, є потік розсіювання, що визначається радіальною складовою H_x .

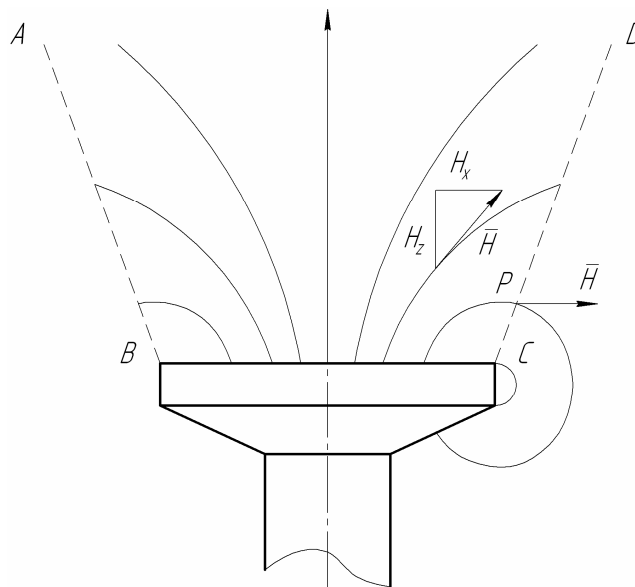

Рисунок 2 – Магнітне поле біля башмачка

Магнітне поле другого башмачка на протилежному полюсі магнітопроводу, аналогічне показаному, буде посилювати складову H_z (всмоктувати магнітні силові лінії) і частково або повністю (посередині між полюсами) гасити складову H_x . Таким чином, в проміжку між полюсами основне сильне магнітне поле генерується: на схемі 1 (рис. 1) приблизно в межах кулі 4, а на схемі 2 (рис. 2) – в межах конуса $ABCD$. Наступні розрахунки, як побачимо, підтверджують цю тезу.

Магнітопровід, з метою зменшення непродуктивних витрат енергії, повинен діяти (функціонувати) в межах вузької петлі гістерезису, де функція $B(H)$ майже лінійна. Це означає, що для звичайних вуглецевих сталей верхня межа індукції B не повинна перевищувати 1 Тл. Бажано також (для спрощення), щоб котушка живлення магнітного контура могла працювати при напрузі 220 В і навіть нижче.

Розрахунок магнітопроводу. Для конкретного розрахунку і створення лабораторної установки візьмемо магнітопровід із феромагнітної сталі перетином $S_l = 16 \text{ см}^2$ ($4 \times 4 \text{ см}$) довжиною $l = 0,9 \text{ м}$. Відстань між башмачками в повітрі $2a = 0,2 \text{ м}$ ($a = 0,1 \text{ м}$). Магнітна проникливість сталі $\mu = 2000$.

Магнітна індукція в магнітопроводі (практично однакова по всій довжині його) за умовою $B_l = 1$ Тл. Потрібна напруженість магнітного поля в сталі:

$$H_1 = \frac{B_1}{\mu_0 \mu} = \frac{1}{1,26 \times 10^{-6} \times 2000} = 400 \text{ A/m}. \quad (1)$$

В башмачку потік магнітної напруженості розширюється і послаблюється у стільки разів, у скільки площа башмачка більша за перетин магнітопроводу, наприклад, у 4 рази. Тоді одержимо на робочій поверхні башмачка, на стику з повітрям, напруженість

$$H_{1n} = \frac{H_1}{4} = 100 \text{ A/m}. \quad (2)$$

Створити таку напруженість міг би кільцевий струм I_k на зовнішнім діаметрі D башмачка за формулою [1].

$$H_{1n} = \frac{I_k}{D}, \quad (3)$$

звідки

$$I_k = H_{1n} \times D = 100 \times 0,08 = 8 \text{ A}. \quad (4)$$

Цей струм важливо знати, щоб за його допомогою розрахувати поле в повітрянім проміжку між полюсами магнітопроводу (тому що іншого досяжного інженерного методу такого розрахунку немає).

Розрахуємо котушку живлення магнітопроводу. Відомо, що

$$H_1 = \frac{I_1 W}{l_1}, \quad (5)$$

де W – кількість витків провідника в котушці; I_1 – сила струму в провіднику.

Звідки

$$I_1 W = H_1 l_1 = 400 \times 0,90 = 360 \text{ A}. \quad (6)$$

Попередньо візьмемо: $I_1 = 1 \text{ A}$, $W = 360$.

Індуктивність котушки:

$$L = \mu_0 \mu \frac{W^2 S_1}{l_1}. \quad (7)$$

Індуктивний опір:

$$R_L = 2\pi f L, \quad (8)$$

де $f = 50$ Гц – частота струму.

Потрібна напруга (наближено):

$$U = I_1 R_L. \quad (9)$$

Чисельно:

$$L = 1,26 \times 10^{-6} \times 2 \times 10^3 \frac{360^2 \times 16 \times 10^{-4}}{0,9} = 0,581 \text{ Гн};$$

$$R_L = 2 \times 3,14 \times 50 \times 0,581 = 182,4 \text{ Ом};$$

$$U = 1 \times 182,4 = 182,4 \text{ В}.$$

Перевіримо, наскільки є суттєвим активний опір R_a провідника, якщо взяти за нормами безпеки густину струму не більше 2 А/мм^2 . Тоді переріз провідника становитиме:

$$S_{np} \geq \frac{I_1}{2} \geq 0,5 \text{ мм}^2; \quad (10)$$

$$d_{np} = 0,8 \text{ мм}.$$

Довжина провідника:

$$l_{np} = W \pi d_{kc}, \quad (11)$$

d_{kc} – середній діаметр намотки в котушці.

$$l_{np} = 360 \times 3,14 \times 0,05 = 56,52 \text{ м}.$$

Питомий опір мідного дроту становить $\rho = 0,0175 \text{ Ом} \times \text{мм}^2/\text{м}$, тоді:

$$R_a = \frac{\rho l_{np}}{S_{np}} = \frac{0,0175 \times 56,52}{0,5} = 1,978 \text{ Ом}. \quad (12)$$

Такою величиною активного опору порівняно з індуктивним можна знехтувати і вважати індуктивний опір загальним.

Маємо навіть запас напруги (до 220 В) і можемо збільшити кількість витків до $W = 390$.

Тоді одержимо:

$$L = 0,581 \frac{390^2}{360^2} = 0,682 \text{ Гн};$$

$$R_L = 214 \text{ Ом};$$

$$U = 214 \text{ В}.$$

Такий запас магніторушійної сили компенсує невідворотні втрати енергії в контурі. Потужність котушки при струмові в 1 А також буде порядку 220 Вт .

Розрахунок магнітного поля між полюсами. Отже маємо умовний кільцевий струм I_k на ободі башмачка, і тепер треба визначити, яке магнітне поле він створюватиме навколо себе. Такі задачі зазвичай вирішуються за допомогою формули Біо-Савара-Лапласа для елемента струму Idl з наступним інтегруванням:

$$d\vec{H} = Idl \frac{\vec{j} \times \vec{e}_r}{4\pi r^2}, \quad (13)$$

де $d\vec{H}$ – елементарна напруженість від елемента струму Idl ; $\vec{j}$ – орт напрямку струму I ; $\vec{e}_r$ – орт напрямку r .

В нашому випадку безпосереднє використання формули (13) є досить складним. Тому підемо іншим шляхом. Замість кільцевого струму на діаметрі D скористаємось струмом полігональним: восьмикутним (рис. 3, рис. 4), або навіть найпростішим – чотирикутним.

Основними параметрами такої фігури є довжина грані b і її відстань h до центра багатокутника. Перерахувати кільце діаметром D на багатокутник можна за критерієм, щоб у них було однакове співвідношення $C/4S$, тобто частка циркуляції струму по контуру до чотирьох площ цього контуру (в такому разі вони створюють однакову напруженість, див. (3)). Для кільцевого струму:

$$\frac{C}{4S} = \frac{I \times 2\pi R}{4 \times \pi R^2} = \frac{I}{2R}. \quad (14)$$

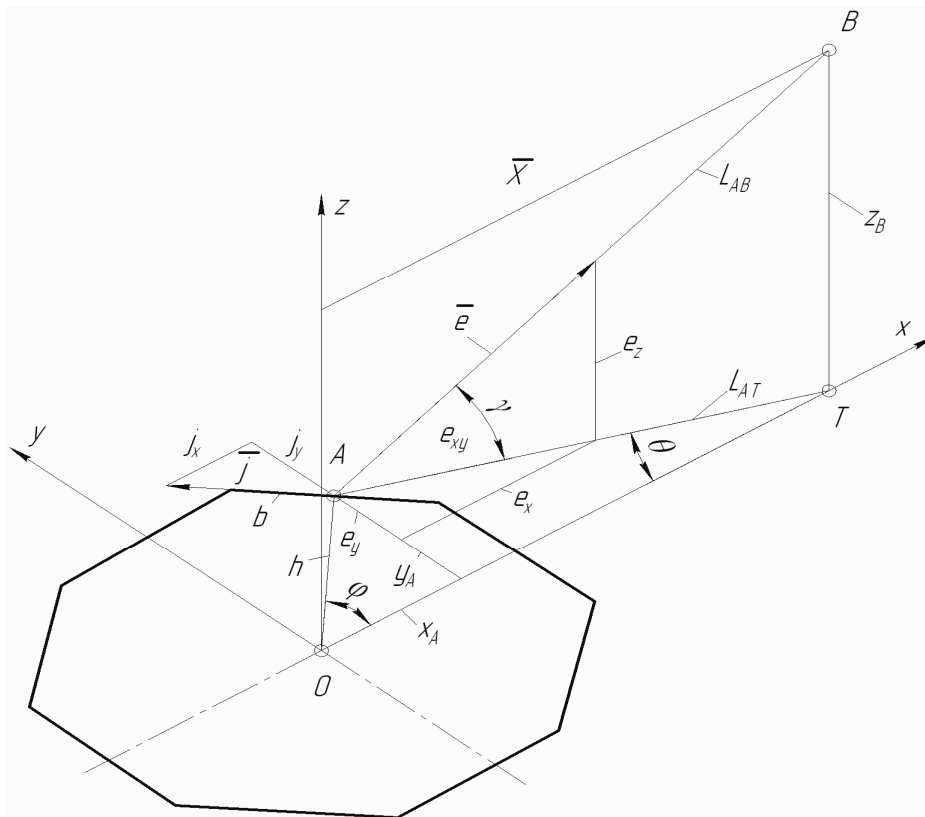

Рисунок 3– Контур зі струмом I_k в ізометрії

Для полігонального струму, наприклад квадратного з довжиною ребра b :

$$\frac{C}{4S} = \frac{I \times 4b}{4 \times b^2} = \frac{I}{b} = \frac{I}{2h}. \quad (15)$$

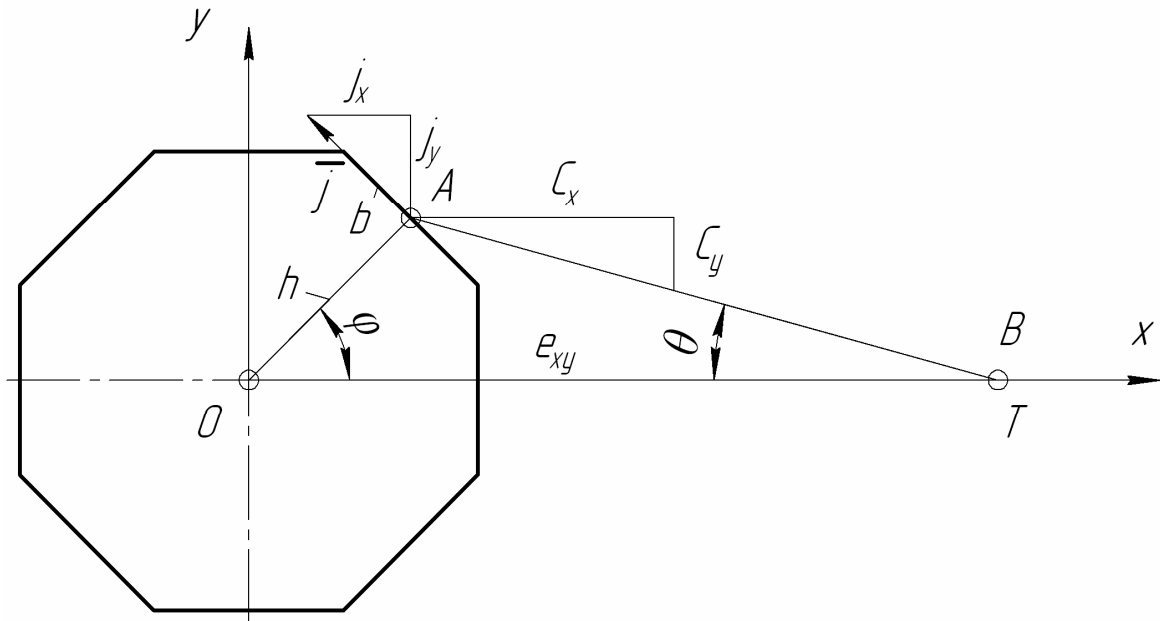

Рисунок 4 – Контур зі струмом I_k в плані

Те ж саме одержимо і для шестикутного струму:

$$\frac{C}{4S} = \frac{I \times 6b}{4 \times b \times 0,5(0,5b \times \text{tg}60^\circ)} = \frac{I}{2b \text{tg}60^\circ} = \frac{I}{2h}. \quad (16)$$

Для восьмикутного струму буде те ж саме.

Таким чином, для чотирикутного струму можемо написати $b = 2h = 2R = D$. В нашому випадку $b = 0,08$ м, $h = 0,04$ м. Сила кільцевого струму 8А.

На першому етапі роботи визначимо напруженість магнітного поля на осі $\bar{X}$ між полюсами (див. рис. 1), бо це напруженість відносно великого об'єму і тут вона добре обчислюється, маючи лише складову в напрямку осі Z . Складові H_z від кожного з двох полюсів взаємно складаються, посилюючи поле, а поперечні складові H_x від двох полюсів взаємно погашаються.

Основними розрахунковими формулами для одного полюса будуть:

$$H_z = \sum_{i=1}^n \Delta H_{zi}, \quad (17)$$

де n – кількість ребер в багатокутнику; i – порядковий номер ребра; ΔH_{zi} – приріст напруженості від струму в i -тому ребрі.

Відповідно до (13):

$$\Delta H_z = I_c b \frac{P_z}{4\pi L_{AB}^2}, \quad (18)$$

де L_{AB} – відстань від середини A ребра до точки B на осі $\bar{X}$, де визначається напруженість; P_z – проекція на вісь Z добутку $\vec{j} \times \vec{e}_r$; $\vec{j}$ – орт напрямку струму в ребрі b ; $\vec{e}_r$ – орт лінії AB .

Алгоритм розрахунку.

Задано: I_{κ} , n , b , h , Z_B , $\bar{X}$, φ ,

i – лічильник граней багатокутника ($i = 1, 2, 3, \dots, n$);

n – кількість граней;

m – лічильник точок по осі $\bar{X}$.

Послідовність:

$$\varphi_i = i \frac{360}{n}; \quad (19)$$

$$x_A = h \cos \varphi; \quad (20)$$

$$y_A = h \sin \varphi; \quad (21)$$

$$L_{AT} = \sqrt{(x_B - y_B)^2 + y_A^2}; \quad (22)$$

$$\sin \theta = \frac{y_A}{L_{AT}}; \quad (23)$$

$$\cos \theta = \frac{x_B - x_A}{L_{AT}}; \quad (24)$$

$$L_{AB} = \sqrt{L_{AT}^2 + z_B^2}; \quad (25)$$

$$\sin \gamma = \frac{z_B}{L_{AB}}; \quad (26)$$

$$\cos \gamma = \frac{L_{AT}}{L_{AB}}; \quad (27)$$

$$j_x = -\sin \varphi; \quad (28)$$

$$j_y = \cos \varphi; \quad (29)$$

$$e_{xy} = \cos \gamma; \quad (30)$$

$$e_x = e_{xy} \cos \theta; \quad (31)$$

$$e_y = e_{xy} \sin \theta; \quad (32)$$

$$e_z = \sin \gamma; \quad (33)$$

$$P_z = j_x \times e_y - j_y \times e_x; \quad (34)$$

$$\Delta H_{zi} = I_k b \frac{P_z}{4\pi L_{AB}^2}; \quad (35)$$

$$H_{zm} = \sum_{i=1}^n \Delta H_{zi}. \quad (36)$$

Розрахунок проводиться для п'яти точок B по осі $\bar{X}$ ($m = 0, 1, 2, 3, 4$).

Приклад розрахунку для точки 3 ($m = 3, Z_B = 0,1 \text{ м}, \bar{X} = X_B = 0,08 \text{ м}$) наведений в табл. 1.

Дані розрахунку показані точками на рис. 5.

Розраховану криву можна апроксимувати виразом:

$$H_z = C \frac{\cos^\lambda(k\varphi - \delta)}{a^2 + \bar{X}^2}, \quad (36)$$

де C – константа, H_{in} – напруженість поля на поверхні башмачка; φ – кут між віссю Z і лінією, що з'єднує центр поверхні башмачка з точкою на осі $\bar{X}$, де визначається напруженість; δ, κ, λ – параметри, що прив'язують формулу (36) до конкретної кривої на рис. 4.

Таблиця 1 – Результати розрахунку параметрів для точки 3

№ формули	Параметр	$i = l$			
		1	2	3	4
(19)	φ	0	90	180	270
(20)	x_A	0,04	0	-0,04	0
(21)	y_A	0	0,04	0	-0,04
(22)	L_{AT}		0,0894	0,12	0,0894
(23)	$\sin\theta$	0	0,4474	0	-0,4474
(24)	$\cos\theta$	1	0,895	1	0,895
(25)	L_{AB}	0,1077	0,1341	0,1562	0,1341
(26)	$\sin\gamma$	0,928	0,7457	0,64	0,7457
(27)	$\cos\gamma$	0,3714	0,6667	0,7682	0,6667
(28)	j_x	0	-1	0	1
(29)	j_y	1	0	-1	0
(30)	e_{xy}	0,3714	0,6667	0,7682	0,6667
(31)	e_x	0,3714	0,5967	0,7682	0,5967
(32)	e_y	0	-0,2983	0	0,2983
(33)	e_z	0,928	0,7457	0,640	0,7457
(34)	P_z	-0,3714	0,2983	0,7682	0,2983
(35)	ΔH_i	-1,63	0,8443	1,603	0,8443
(36)	$H_{zm} = \sum_{i=1}^n \Delta H_{zi} = 1,66 \text{ А/м}$				

Кут δ виберемо (для зручності) таким, щоб в точці 1 ($\bar{X} = 0,02 \text{ м}$) одержати рівність:

$$\kappa\varphi_k - \delta = 0. \quad (37)$$

В точці, де крива перетинає вісь $\bar{X}$ повинно бути:

$$\kappa\varphi_k - \delta = 90 \quad (H_{zk} = 0). \quad (38)$$

За розрахунками кінцевий кут $\varphi_k = 55^\circ$.

$$\varphi_1 = \arctg \frac{\bar{X}_1}{a} = \arctg \frac{0,02}{0,1} \approx 10^\circ. \quad (39)$$

Тоді

$$\kappa\varphi_k - \kappa\varphi_1 = 90,$$

$$\kappa = \frac{90^\circ}{\varphi_k - \varphi_1} = \frac{90^\circ}{55^\circ - 10^\circ} = 2,$$

$$\delta = \kappa\varphi_k - 90^\circ = 2 \times 55^\circ - 90^\circ = 20^\circ.$$

За даними точки 1 знайдеться константа C :

$$C = H_{z1} (a^2 + \bar{X}_1^2) = 6,01 \times (0,1^2 + 0,02^2) = 0,0625. \quad (40)$$

Показник степеня λ знайдеться за даними в точці 3 ($\bar{X} = 0,08\text{ м}$) - $\lambda = 1,348$.

Для перевірки визначимо значення H_z в точці при $\bar{X} = 0,06\text{ м}$:

$$H_{z1} = 0,0625 \frac{\cos^{1,348} (2\arctg \frac{0,06}{0,1} - 20)}{0,1^2 + 0,06^2} = 3,085\text{ А/ м}. \quad (41)$$

При $\bar{X} = 0,1\text{ м}$:

$$H_{z1} = 0,0625 \frac{\cos^{1,348} (2\arctg \frac{0,1}{0,1} - 20)}{0,1^2 + 0,1^2} = 0,736\text{ А/ м}. \quad (42)$$

При $\bar{X} = 0,14\text{ м}$:

$$H_{z1} = 0,0625 \frac{\cos^{1,348} (2\arctg \frac{0,14}{0,1} - 20)}{0,1^2 + 0,14^2} = 0,01\text{ А/ м}. \quad (43)$$

Від дії другого башмачка напруженість поля посилюється вдвічі. Тоді на осі $E\bar{X}$ матимемо такі значення H_z (табл. 2).

Аналіз одержаних результатів

1. Запропонований метод розрахунку показує досить ймовірні результати.

2. В циліндричному об'ємі навколо осі Z діаметром D і довжиною $2a$ напруженість поля найбільша.

3. На відстані $x = a$ від осі Z залишається лише 12% від найбільшої напруженості.

4. На відстані $x = 1,5a$ від осі Z є лише слабе поле розсіювання.

5. Таким чином, основне магнітне поле в міжполюсній просторі є досить сконцентрованим, і практично все розміщується в кульовім об'ємі радіуса a .

6. Задавшись потрібним полем, можна визначити за методом кільцевого струму необхідний контур живлення.

7. Концентрацію поля в значній мірі визначає конструкція розширювальних башмачків на кінцях магнітопровода.

Таблиця 2 – Значення напруженості H_z на осі $E\bar{X}$

$\bar{X}, м$	0,02	0,04	0,06	0,08	0,1	0,12
$H_z, А/м$	12,02	9,27	6,17	3,32	1,47	0,49

Відповідний графік зображено на рис. 5.

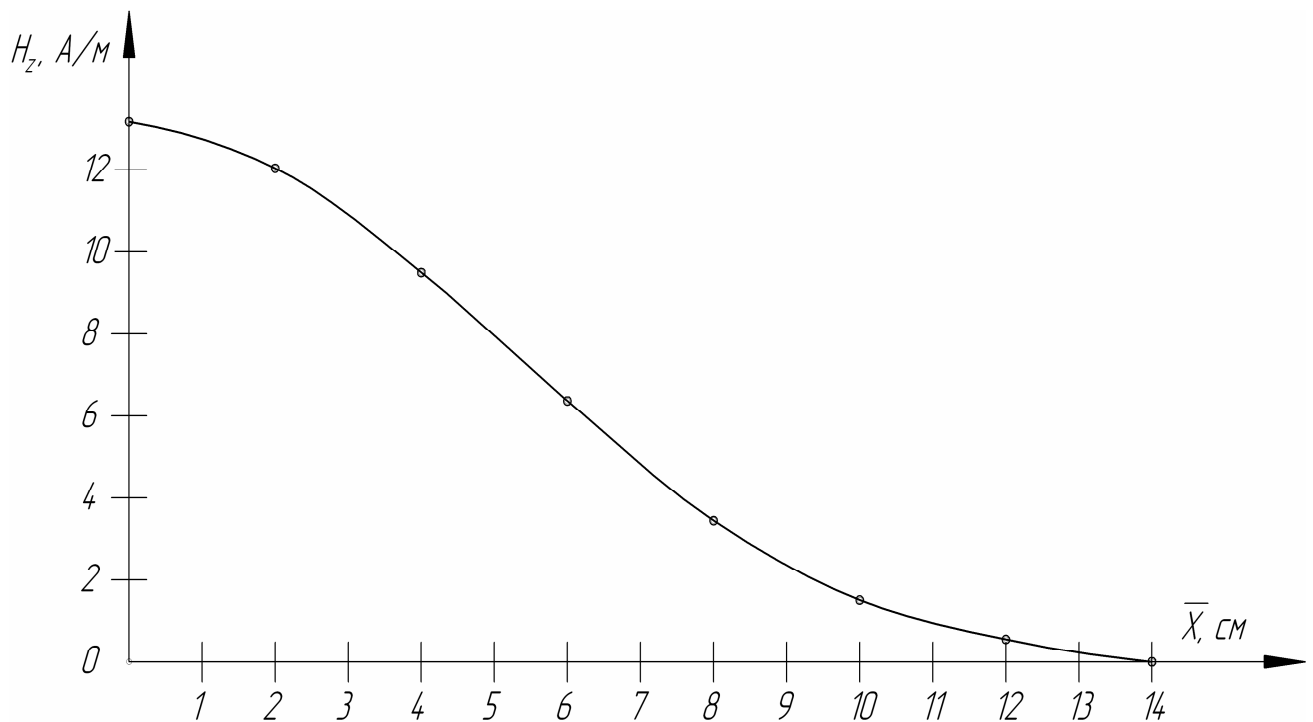

Рисунок 5 – Напруженість поля по осі $E\bar{X}$

Висновок. Запропонований метод розрахунку магнітного поля в широкому міжполюсній проміжку може бути ефективно застосований в багатьох практичних випадках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучерук І. М. Загальний курс фізики / І. М. Кучерук, І. І. Горбачук, П. П. Луцик : Том 2. – К. : «Техніка», 2001. – 452 с.
2. Зачек І. Р. та ін. Загальний курс фізики. – Львів. : «Бескид Біт», 2002. – 376 с.
3. Борисов Ю. М. Общая электротехника / Ю. М. Борисов, Д. Н. Липатов, Ю. Н. Зорин. – М. : Энергоатомиздат, 1985. – 552 с.

Овчарук А.М., Скрипка Г.Л. МАГНИТНОЕ ПОЛЕ В ШИРОКОМ МЕЖПОЛЮСНОМ ПРОМЕЖУТКЕ

Статья касается магнитного поля в магнитоинертной среде. На основе теоретических исследований предложен метод расчета магнитного поля в широком межполюсном промежутке. Статья может быть полезна для инженерно-технических работников многих отраслей промышленности.

Ключевые слова: магнитное поле, контур, напряженность, ток.

Ovcharuk O.M., Skripka G.L. MAGNETIC FIELD IN A WIDE INTERVAL BETWEEN THE POLES

The article deals with the magnetic field in the magnetic inert environment. On the basis of theoretical studies, a method for calculating the magnetic field in a wide interval between poles is proposed. The article can be useful for engineers and technicians in many branches of industry.

Key words: magnetic field, outline, tension, current.